

PRED PREMIERO

Nebeški odred prvič na slovenskem odru

Ustvarjalci predstave so se soočali z mnogimi vprašanji in dilemami, ki jih poraja holokavst pri generacijah, ki nimajo neposredne izkušnje z vojnimi grozotami

Violeta Vatovec Einspieler

Na celjski oder so postavili prvo slovensko uprizoritev drame Nebeški odred avtorjev Đorđa Lebovića in Aleksandra Obrenovića v režiji mladega režiserja Juša A. Zidarja. Premiera bo jutri, v petek, 12. maja.

Drama je nastala na podlagi osebnih izkušenj Đorđa Lebovića. Leta 1944 je bil zaradi židovskega porekla deportiran v Auschwitz, kjer je delal kot zastekljevalec. Pripoveduje zgodbo o jetnikih, vključenih v sonderkommande, posebne odrede, ki so pripravljali ljudi za plinske celice: jih naganjali, da so se čim prej slekli pred kopalnico, jim pulili zlate zobe, belili in čistili kopalnice, odnašali in zlagali trupla v peč, pepel pa raztrosili v bližnje vodotoke.

Že s prvo uprizoritvijo leta 1956 v Prištini – tri beograjska gledališča so jo zavrnila, leto kasneje pa so jo uprizorili še v Novem Sadu – je prejela nagrado Sterijinega pozorja za najboljšo sodobno domačo dramo, kar ji je odprlo pot na jugoslovanske odre. Istoimenski film je bil posnet leta 1961. V času nastanka te drame še ni bilo toliko razkritega o tej plati

holokavsta, večina del o tej temi je začela izhajati po Eichmannovem procesu v Izraelu v začetku šestdesetih. Redki preživeli – ti taboriščniki so zdržali par tednov, največ tri mesece – o tem niso pripovedovali niti svojcem, saj so bili dolga leta označeni za kolaboracioniste, ta stigma je prisotna še danes. V re-

Predstava noče delovati tako, da bi pretresla gledalca na površini

snici pa so bili žrtve nemške strategije, da se tudi žrtve umaže s krvjo in jih kompromitira, saj so "izbranci" lahko izbirali med takojšnjo usmrtnostjo in med tem krvniškim delom.

Drama Nebeški odred je v mnogih pogledih velika preizkušnja

za mladega režiserja. Juš A. Zidar prizna, da so se mu že ob pripravah na predstavo porajali nekateri pomisleki. Begalo ga je mnenje mnogih teoretikov in tistih, ki so preživeli holokavst, da je neetično razlagati in poustvarjati, reprezentirati ali umetniško zlorabiti vprašanja o holokavstu. Zato so se pogosto spraševali: "S kakšno legitimnostjo lahko mi, ki nimamo v življenju nikakršne izkušnje, s katero bi lahko vstopali v ta svet eksistencialne meje, delamo predstavo o Auschwitzu? Ena temeljnih odločitev je bila ta, da predstava noče delovati tako, da bi pretresla gledalca na površini, da noče estetizirati holokavsta. Da je neetično in se nam ne sme zgoditi, da bi delali predstavo na isti način, kot se delajo teksti, ki govorijo o bolj univerzalnih vprašanjih in človeških medsebojnih odnosih. Da se ne smemo v ničemer zadovoljiti s tem, da delamo predstavo, ki z nekim estetskim učinkom meri na senzibilnost gledalcev," razlaga režiser in meni, da jim je to uspelo.

Dolgo in temeljito so se ukvarjali tudi z vprašanjem, ali je Auschwitz kot točka spomina dovolj učinkovita obramba pred tem, da bi se to ponovilo, pravi režiser in k temu dodaja, da nas zgodovina, žal, opominja, da Auschwitz ni edini primer v zgodovini in da nas dogajanja po svetu vračajo k temu, da se moramo vedno znova preizpraševati, ali smo se iz izkušnje holokavsta kaj naučili.

Damjan M. Trbovc - v predstavi "št. 58964" - je priznal režiserju velik pogum, da se je kljub svoji mladosti lotil te teme, in je prepričan, da jo bodo ljudje radi gledali. Tudi sam se je ob študiju predstave v nekem trenutku začel živo zavedati razsežnosti in etičnih temin teh morij.

Moškega pod kapo - urarja igra David Čeh. Ob poglobljanju v problematiko in svoj lik in dosedanjih študijah najrazličnejših vlog je ugotovil, da je šlo pri holokavstu za kolektivni pristop razosebjanja, da v takšnem sistemu ni prostora za čustva, da gre za čisto razčlovečenje. In seveda je šlo za vprašanje, kako to pomanjkanje čustev prenesti v predstavo.

"S postavitvijo drame Nebeški odred – tako so taboriščniki imenovali sonderkommande – nismo želeli dokumentarističnega izseka življenja v taborišču, ampak smo to temo želeli na neki način povezati s sedanostjo in opozoriti na stvari, ki se še vedno dogajajo okoli nas, in mislim, da nam je to v veliki meri uspelo," pravi upravnica gledališča Tina Kosi, ki je tudi pripravila uvodno besedo v gledališkem listu o avtorjih in problematiki, ki jo drama opisuje.

Dorđe Lebović

Đorđe Lebović je bil zastekljevalec v taborišču. Tako je imel vpogled v vsak predel taborišča in je na lastne oči videl, kaj se dogaja. Ko je bilo taborišče osvobojevano, je imel 16 let, 34 kilogramov, pegavi in trebušni tifus ter vnetje pljuč. Po okrevanju se je vrnil v Jugoslavijo. Po gimnaziji je študij nadaljeval na filološki fakulteti. Vse življenje je pisal gledališke, radijske in televizijske igre, scenarije za filme, med drugim za film Valter brani Sarajevo. Opravljal je vrsto pomembnih funkcij, bil je na primer direktor Beograjskega dramskega gledališča. Umrli je leta 2004 star 76 let.

Ustvarjalci predstave Nebeški odred

Igrajo še: Vojko Belšak (Zeleni), Andrej Murenc (Muselmann), Branko Završan (prominent - vladni svetovalec), Petja Labović (ranjenec - kolporter), Aljoša Koltak (S. K. - kipar) Igor Žužek (starec - profesor književnosti) in Minca Lorenci (interniranec).

Tekst je prevedla Aleksandra Rekar, priredbo besedila sta pripravila Juš A. Zidar in Tina Kosi, ki je tudi dramaturginja predstave. Scenograf je Valentin Tribušon, kostumografinja Mateja Fajt, avtor glasbe Jurij Alič, oblikovalec luči Andrej Hajdinjak, lektor pa Jože Volk.

Vojko Belšak in Damjan M. Trbovc v drami Nebeški odred

Foto: Jaka BABNIK